

Селянська революція

УДК 94(477.54/62) «1905/1907»

О. В. Герасименко

кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін Чернігівського національного технологічного університету

СПРОБА СТВОРЕННЯ «СЕЛЯНСЬКИХ РЕСПУБЛІК» НА СЛОБОЖАНЩИНІ В РОКИ ПЕРШОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1905 – 1907 РР.

У статті йдеться про селянство як про рушій революції 1905 – 1907 рр., під час якої ним уперше була запропонована власна програма суспільних реформ і створена самостійна безпартійна організація – Всеросійський селянський союз. З'ясовано передумови виникнення та особливості буття Сумської, Яструбинської і Люботинської «селянських республік» на Слобожанщині в 1905 р.

Ключові слова: селянство, селянський рух, революція 1905 – 1907 рр., селянська республіка.

Постановка проблеми. Перша російська революція 1905 – 1907 рр. послугувала поштовхом для створення й активної діяльності селянським партійним і безпартійним організаціям. Улітку 1905 р. був створений Всеросійський селянський союз (ВСС) як самостійна безпартійна організація, яка не визнавала контролю жодного політичного інституту, разом із сільськими радами, комітетами й комісіями своєю діяльністю продемонструвала можливість нових перспектив щодо реорганізації держави та суспільства.

В окремих регіонах Російської імперії вплив ВСС був настільки суттєвим, що контроль за певними територіями належав його місцевим комітетам. Восени 1905 р., коли революція досягла свого піку, утворилися так звані «селянські республіки» – неформальні адміністративно-територіальні об'єднання, які перебирали на себе частину владних повноважень в місцевостях до меж волостей або повітів. На сьогодні відомі три «селянські республіки», які утворилися на території Слобожанщини: Сумська, Яструбинська та Люботинська, яким і присвячена ця публікація.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перші дослідження щодо вивчення феномену «селянської республіки» виконані ще за радянської доби П. В. Замковим [1], І. Я. Мірошниковим [2]. У роки незалежної України дослідницьку естафету з цієї проблематики перейняли Г. М. Іванушенко [3], В. О. Магась [4], І. Г. Верховцева [5] та ін. На сьогодні найбільш ґрунтовно до вивчення порушеного питання підійшов Д. В. Кудінов [6].

Метою публікації є, по-перше, більш повне представлення результатів наявних напрацювань, оновлення відомостей, спроба з'ясувати, за яких умов відбувалося створення «селянських республік» на Слобожанщині; по-друге, привертання уваги сучасних дослідників до проблематики, опис

існування «селянських республік» в інших губерніях України.

Виклад основного матеріалу. Традиційно першу російську революцію сприймають як сукупність селянських бунтів, страйків і демонстрацій індустріальних робітників та радикально налаштованої молоді – студентства у конкретний проміжок часу: 1905 – 1907 рр. Водночас революцію 1905 – 1907 рр. можна аналізувати в широкому сенсі. Це не лише період революційного вибуху, викиду революційної енергії мас, пов'язаний із суттєвими зрушеннями в колективній свідомості та психології різних соціальних груп, а певна послідовність подій: передумови для активної фази революції, тобто протистояння мас і державної машини, що уособлювала «сили порядку»; наслідки й уроки революції, дії контрреволюції; фаза нового революційного піднесення [7, 597].

Революцію 1905 – 1907 рр. можна вважати насамперед селянською. По-перше, тому що загострення аграрного питання стало однією з головних її причин. По-друге, селянство було основним рушієм революції, що цілком зрозуміло для країни, де більшість населення становили селяни. Селянський чинник зумовлював особливості першої російської революції, робив її народною за характером вимог і набором засобів боротьби. Окремі селянські виступи, що мали локальний характер, зливалися в єдиний потік народного протистояння державній машині – поліції, армії, урядовцям, поміщикам-землевласникам.

Для підтвердження тези про те, що селянство було основним рушієм революції, достатньо навести статистичні дані селянського руху. У радянській історіографії загальні дані про кількість селянських виступів у 1905 – 1907 рр. періодично зростали. Так, С. Дубровський, оперуючи відомостями центральних державних архівів та преси за три роки революції, називає 7165 селянських виступів, серед яких 3228 припадає на 1905 рік, 2600 на 1906 р., 1337 селянських виступів зареєстровано в 1907 р. [8, 40]. Наприкінці ХХ ст. ці показники, з огляду на нові дані, збільшилися приблизно в 4 рази, причому є підстави припускати, що й вони залишаються неостаточними. Підрахувати точну кількість виступів та учасників, які брали в них участь, неможливо через відсутність єдиної методики серед істориків-аграрників, але подібні спроби тривають. Наприклад, сумарні підрахунки селянських виступів у роки першої російської революції наводить дослідниця Л. Сенчакова. Так, у період із 1905 до 1907 рр. у Російській імперії, за її підрахунками, відбулося 25823 селянські виступи, із них в Україні – 6808 [9, 254]. Використовувати надалі показники Л. Сенчакової складно, оскільки немає уточнень щодо виступів по роках, а також нерозв'язане питання стосовно змісту терміна «селянські виступи». Перед нами тільки сума даних, які взяті без будь-яких спроб їх перевірити з різних робіт дослідників, кожний із яких, напевно, використовував власну методику підрахунків селянських виступів. Приблизно такі ж цифри наведено

й у підручнику з аграрної історії України, авторами якої є П. П. Панченко та В. А. Шмарчук. За їхніми підрахунками, в Україні в період революції 1905 – 1907 рр. відбулося 6800 селянських виступів, що охопили більш як 10680 сіл із населенням понад 13 млн осіб [10, 65]. За роками це має такий вигляд: максимальна кількість селянських виступів припадає на 1905 р. – 4065, у 1906 р. їх відбулося удвічі менше – 2194, помітний спад відчутний у 1907 р. – 641 селянський виступ [10, 65].

Селянський рух 1905 – 1907 рр. мав свої загальні й регіональні особливості. Селянські виступи вирізнялися сезонним характером: періоди підйому селянського руху припадали на літо, а спаду, політичної апатії та відступу – на зиму. Винятком були жовтень і грудень 1905 р., коли під впливом подій революції в містах (загальнонаціональний жовтневий страйк, серія локальних «грудневих повстань») селянські виступи досягли небаченої політичної революційної активності [7, 609].

Початок революції поклали події в Санкт-Петербурзі 9 січня 1905 року – «Кривава неділя». Мирна демонстрація робітників, які із сім'ями, дітьми йшли до царя з петицією, була розстріляна перед царським палацом, загинуло близько 1000 демонстрантів і поранено понад 2000 [7, 599].

Розстріл демонстрації петербурзьких робітників викликав хвилю страйків по всій країні, що сигналізувало про глибоке обурення й посилення психологічної напруги в суспільстві. Значення подій 9 січня полягало в тому, що до активного політичного життя й революційної боротьби пробуджувалися великі маси простолуду. Протягом січня – березня у страйках узяли участь 810 тис. робітників [7, 599]. Масові робітничі страйки сприяли активізації боротьби селянських мас. Це засвідчено й в офіційних документах. Так, 2 березня 1905 р. в.о. катеринославського губернатора в своєму циркулярі щодо посилення нагляду за селянами писав: «Рух, що охопив робітників фабрично-заводських районів Катеринославської губернії, безсумнівно справляє враження і на селянське її населення» [11, 91]. Наступного дня, 3 березня 1905 р. у доповіді міністру внутрішніх справ він повідомляв: «Селянський рух настільки серйозний за своїми наслідками і швидким поширенням, що вкрай необхідно звернути на нього особливу увагу...» [11, 91].

Саме в цей час опозиційні до влади сили заговорили про селянство не як про масу, що повинна слідувати за ними, а як про самостійний у цілому клас, що швидко політизувався й набирався політичного досвіду. Улітку 1905 р. селянство вперше представило свою програму суспільних реформ і створило самостійну організацію, яка не визнавала контролю жодного політичного інституту, – Всеросійський селянський союз [6, 82]. За неповними даними, лише в Україні діяло понад 120 його волосних і сільських об'єднань, які налічували десятки тисяч осіб [1, 88].

Уперше термін «селянська республіка» почали використовувати на сторінках колективної монографії «Революція 1905 – 1907 годов в России», до цього серед українських істориків-аграрників цей термін, на думку П. В. Замкового, не вживали [1, 89]. Надалі поняття «селянська республіка» історики розглядали переважно для позначення Сумської повітової організації ВСС, оскільки в період найбільшого

піднесення революції 1905 – 1907 рр. керівництво майже всім повітом виконував Селянський союз.

Не поодинокими були випадки, коли організаторами й керівниками новоявлених селянських квазідержав ставали, по суті, офіційні особи станового селянського самоврядування, організованого на базі «Загального положення про селян, що вийшли з кріпацької залежності» 1861 р. [12, 15; 13, 135]. На думку Т. Шаніна, «надзвичайну організованість» селянських протестних акцій в умовах революції варто пов'язувати не тільки з есерівською агітацією та створенням ВСС [14, 158]. Не меншу роль відіграв і той факт, що організовано селянське самоврядування пореформеними часами було на базі віковичного захисника селянина – «миру»: запровадженням у 1861 р. «двоюрочної» системи самоврядування селян, у якій нижчий, базовий рівень становила сільська громада / сільський «мир», «архітектори» майбутнього оновленого сільського ладу, по суті, легалізували історичні форми селянського співжиття, зумовлені необхідністю колективного виживання у складних природних, економічних та соціально-політичних обставинах попередніх епох. Пореформеними десятиліттями традиційні форми організації життя села були фактично законсервовані, оскільки це полегшувало виконання фіскальних функцій, забезпечувало самопоміч селян, гарантувало політичну доляльність режиму питомої ваги населення країни [15, 105]. Із загостренням господарської кризи й соціальних суперечностей на початку ХХ ст. «мир» став основою самоорганізації в селянських виступах. Сільські сходи, як зазначають фахівці, революціонізувалися, у межах «миру» стало помітним згуртування селянства, посилилася соціальна солідарність [16, 16].

Прикладом створення однієї з таких квазідержав можна назвати вже згадану вище Сумську селянську республіку. Сумська повітова організація стала однією з найрозвинутіших і найпотужніших складників Селянського союзу імперії. 29 жовтня 1905 р. у Сумах відбувся з'їзд представників селянства 12 волостей повіту. Його делегати ухвалили приєднатися до ВСС і зажадали скликання не пізніше січня 1906 р. Установчих зборів на основі загальних, рівних, прямих за таємного голосування виборів і націоналізації землі без викупу [1, 89].

Селянським рухом у Сумському повіті Харківської губернії керував Антон Петрович Щербак, який мав «величезні організаційні здібності, своєрідне красномовство переконаного фанатика, запальну вдачу та рішучість» [4, 45]. Він чимало зробив для пробудження політичної свідомості селянства та втягнення його в орбіту впливу ВСС.

Унікальність ситуації, що склалась у Сумському повіті в 1905 р., полягала в тому, що в ній так звані «темні» селяни, які раніше сподівалися лише на царську допомогу у своїх бідах, раптом перетворилися на добре згуртовану революційну силу, що позбавила начальство влади над ними. ВСС своїми діями фактично перебрав на себе владу в повітовому центрі. За його ініціативи відбувалися страйки, мітинги, демонстрації, мобілізувалися селяни, гімназисти й робітники для ведення пропагандистської роботи, був затверджений максимум цін на основні продукти, створені нові суди, призупинився призив до армії, обкладено контрибуцією поміщиків та ін. Водночас

комітет зупиняв порубки, погроми та інші насильницькі дії селян, спрямовуючи їхню енергію в мирне річище [6, 84].

Варто згадати існування Яструбинської республіки як складника Сумської селянської республіки. Тут революційні заходи пішли далі від рішень інших волосних комітетів Союзу в повіті. Зокрема, яструбинці не тільки змінили сільську владу та вигнали поліцію, але й створили власну міліцію та експропріювали капітал відділку банку в селі [6, 83 – 84].

У середині жовтня 1905 року сільськогосподарські робітники організували в економії хутора Степного Яструбинської волості страйк, вимагаючи поліпшити умови життя і праці. Свої вимоги спочатку робітники оформили в письмовому вигляді та передали управляючому економією. «Ми, робітники Степної економії, обговоривши своє надважке життя, вирішили вимагати покращення свого економічного становища.

1. Кожному робітнику 15 крб. у місяць, напівробітникам – 12 крб. Робочий місяць не може перевищувати 24 дні. Поденному робітнику один крб. в день, напівробітникам і жінкам – 75 копійок.

2. Десятигодинний робочий день, із яких півгодини на сніданок, годину на обід і півгодини на вечерю.

3. На сніданок вимагаємо супу із картоплею. На обід і вечерю має бути борщ і каша (гречана або пшона змащена салом, а не як зараз гнилим маслом). Яловичина має бути s фунту, сала свиного по чверті фунту на кожного робітника. Хліб має випікатися не у формах, а у звичайній селянській пічці. Приміщення має бути прибраним, а не як зараз: криси вночі гризуть за голову і по всіх котлах, столах та чашках бігають. Ми, робітники Степної економії, вирішили: не приступати до роботи, поки наші вимоги не будуть виконані повністю» [17, 95]. Прочитавши вимоги робітників, управляючий маєтком Зубер викликав війська, що своєю чергою породило негативну реакцію з боку робітників. Близько 20 осіб вирушило до села Морочі, де революційною групою селян керував молотобоець Кузьма Криловецький. Зібрався мітинг працівників двох економій, який переріс у страйк, що тривав 10 днів. Навіть викликані з Сум війська не вплинули на селян, тому адміністрація економії змушена була піти на поступки [3].

24 жовтня 1905 року в Яструбиному на майдані було скликано мітинг. Село оголосило себе незалежною республікою, обрало свою владу – комітет з семи чоловік: К. Криловецького, Ю. Зленка, С. Коноваленка, Н. Зякуна, Я. Осадчого, А. Кобелецького, І. Шевченка. Були вигнані представники царської влади, закрита «монополюка» (шинок). Нова влада вирішила відібрати землю в поміщиків, скасувала податки і зажадала повернення податків, сплачених за останні 15 років. На місце волосного старшини призначено Юхима Зленка, який використав 5 тис. крб., що лежали в касі частково на придбання зброї, а частково на допомогу нужденним селянам. Для охорони порядку в селі й волості яструбинці створили бойову дружину. Вона брала участь і в придушенні виступів чорносотенців у Сумах [3].

На короткий час вся влада в повіті опинилася в руках повсталих селян. На мітингу в Сумах яструбинці оприлюднили свої вимоги. Вони стосувалися

поліпшення умов життя, розв'язання земельного питання. Окремим пунктом у кожному селі вимагали створення української школи, а в Сумах – української гімназії [3].

Вплив Сумського комітету поширювався частково на Лебединський та Охтирський повіти. Діяльність організацій Селянського союзу в цих повітах полягала у формуванні вимог до місцевих поміщиків та орендарів про збільшення заробітної плати, зниження цін на оренду землі, а також в самовільному захопленні випасів, вирубці лісів, видаленні робітників з економії силою. Інколи навіть доходило до погромів і пограбувань економії. Останнє відбувалося не з волі Союзу, а всупереч їй. Із самого початку пропаганда ВСС мала мирний характер. Селян закликали дочекатися утворення представницького органу, який вирішить усе справедливо. Для запобігання погромам діячі союзницького руху змушені були вдаватися до хитрощів. Наприклад, селянин Сумського повіту І. Чайка, показуючи селянам на поміщицьку садибу, казав: «Добра школа чи лікарня буде» [4, 48]. І тим самим уникали погромів поміщицьких маєтків.

У дні так званих «жовтневих свобод» Сумський повітовий комітет ВСС став фактичним керівником у повіті, а подекуди й за його межами. Натомість у волостях усю повноту влади зосередили волосні комітети. Вони навіть обклали податком поміщиків. Усі заклади і представники царського уряду на місяць були бойкотовані. До Сум із Яструбинської волості прибули селяни, які стали міською міліцією. Місто було поділене на 20 ділянок, ситуацію на яких контролювало по 2 міліціонери. Отже, Селянський союз зробив усе можливе, щоб у критичний момент не допустити революційного свавілля [4, 49].

Робота Сумського повітового комітету Селянського союзу з організації селян до певного часу йшла доволі успішно, але її перервали репресії. Спочатку були заарештовані керівники повітового комітету, однак це не зупинило рух. У другій половині грудня 1905 року повіт перебував напередодні революційного вибуху: відкрито й таємно проходили мітинги, учасники яких вимагали скликання Установчих зборів; формувались і озброювалися бойові дружини; у Сумах відкрито говорили про необхідність арешту посадових осіб і поліції; у багатьох селах повіту сільські старости й волосні старшини були зміщені та замінені виборними від селян; до земських начальників ніхто не звертався. Таке становище довго не могло залишатися без змін. Для придушення селянського руху Харківський губернатор надіслав у Сумський повіт велику кількість військових загонів, а в Сумах і повіті 26 грудня 1905 р. оголосив військовий стан. За допомогою сили владі на деякий час вдалося паралізувати діяльність організацій Селянського союзу на Сумщині [4, 51]. Тимчасову владу народних мас у Сумському повіті ліквідували. Поліція заарештувала близько 1100 осіб. Найнебезпечніших із них вислали до північних губерній Російської імперії [1, 93].

Як приклад самоорганізації робітників і селян можна назвати Люботинську республіку. 10 грудня 1905 р. Люботин Харківської губ. проголошено республікою. Тут були створені бойові дружини, зокрема кінний загін, народна міліція (до 200 осіб) та загін сестер-жалібниць, влаштовано шпиталь для поранених [2, 96]. У республіці робили спроби

встановити революційний порядок. Від імені загальних зборів призначали чергових по станції для перевірки поїздів, пошти, телеграфа, складів. Жителям зі складів видавали по нарядах вугілля, газ, дошки. На вхідних шляхах на станції зводили барикади із вагонів, паровозів. Створене тимчасове управління залізниці виконувало, крім того, функцію правосуддя. Жандармів, колишніх начальників депо і станцій судили «всім народом». Повстанці проводили масові мітинги, на яких були присутні близько 3 тис. робітників і селян навколишніх сіл [2, 96].

Люботинській республіці судилося проіснувати найменше з тих, які відомі на сьогодні, – 9 днів. Уже 19 грудня 1905 р., унаслідок триденних боїв, «Люботинська республіка» перестала існувати. Були вбиті й поранені 120 осіб. На станції для наведення порядку залишилося 100 багнетів піхоти із 40 офіцерами та 30 козаків під командуванням 10 офіцерів [2, 96].

На думку Д. Кудінова, феноменальність революційного утворення селянських республік полягає в тому, що, по-перше, місцевій демократичній опозиції вдалося розбудити консервативну масу селянства та реалізувати передусім «революцію в розумі» землеробів, прищепити їм ідеї соціальної справедливості та демократичні цінності. По-друге, повалення легальної влади в повіті за умов розгортання громадського розбрату відбувалося безкровно. По-третє, селянство продемонструвало здатність швидко вчитися політичного досвіду, ефективно управляти, що було неочікуваним як для революційного, так і для консервативного табору [6, 88–89].

Висновки. На Слобожанщині в 1905 р. одна за одною утворювали селянські республіки, хоч усі вони були приречені на невдачу та нетривале існування, вони продемонстрували можливість щодо ліквідації чинних порядків. Нині недостатньо дослідженою є проблема існування подібних селянських республік в інших губерніях України, що становить перспективну тему для іншої наукової розвідки.

Список використаної літератури та джерел

1. Замковий П. В. 3 історії «селянської республіки» на Сумщині / П. В. Замковий // Український історичний журнал. – 1985. – № 12. – С. 87–94.
2. Мірошніков І. Я. Люботинська республіка 1905 р. / І. Я. Мірошніков // Український історичний журнал. – 1985. – № 12. – С. 94–97.
3. Івануценко Г. Яструбинська республіка: погляд через століття [Електронний ресурс] / Г. Івануценко. – Режим доступу : <http://history.sumynews.com/research/article/79-yastrubynskarespublikapohliadcherezstolittia.html>.
4. Магась В. О. «Селянська республіка» на Сумщині в роки першої російської революції / В. О. Магась // Інтелігенція і влада : громад.-політ. наук. зб. – 2008. – Вип. 11. – С. 44–53.
5. Верховцева І. Г. Станове самоврядування і протестний рух селян в Російській імперії на початку ХХ ст.: «селянські республіки» / І. Г. Верховцева // Сучасні виклики для суспільних наук в умовах глобалізації : матеріали міжн. наук.-прак. конф., 29–30 травня 2015 р. – Львів : ГО «Львівська фундація суспільних наук», 2015. – С. 76–78.
6. Кудінов Д. Сумська селянська республіка у втічизнаній і зарубіжній історіографії / Д. В. Кудінов // Часопис української історії. – 2011. – Вип. 21. – С. 82–90.
7. Литвин В. Історія України : у 3-х томах / В. Литвин. – Том II : Кінець ХVІІІ – початок ХХ ст. – Київ : Видавничий дім «Альтернативи», 2005. – 760 с.

8. Дубровський С. М. Крестьянское движение в революции 1905–1907 гг. / С. М. Дубровский. – М. : Изд-во АН СССР, 1956. – 168 с.

9. Сенчакова Л. Т. Крестьянское движение в революции 1905–1907 гг. / Л. Т. Сенчакова. – М. : [б. и.], 1989. – 264 с.

10. Панченко П. П. Аграрна історія України : підручник / П. П. Панченко, В. А. Шмарчук. – 2-ге вид., випр. і доп. – Київ : Т-во «Знання», КОО, 2000. – 342 с.

11. Історія Української РСР : у 8-ми т. – 10-ти кн. – Т. 4. – Київ : Наукова думка, 1978. – 532 с.

12. Верховцева І. Г. Селянське самоврядування в Російській імперії в умовах революції 1905–1907 рр.: приговорний рух / І. Г. Верховцева // Чорноморський літопис : науковий журнал. – Миколаїв, 2014. – Вип. 10. – С. 12–20.

13. Наумов С. О. «Селяни усієї України, єднатесь!» : організаторська робота українських партій на селі (1905–1907 рр.) / С. О. Наумов // Український селянин. – Черкаси, 2005. – Вип. 9. – С. 132–138.

14. Шанин Т. Революція як момент істини. Росія 1905–1907–1917–1922 / Т. Шанин. – М. : Весь мир, 1997. – 560 с.

15. Верховцева І. Г. Селянське самоврядування та «мир»: до питання модернізації аграрного ладу в Російській імперії (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) / І. Г. Верховцева // Сучасні соціально-гуманітарні дискурси : матеріали V всеукраїнської наукової конференції. м. Дніпропетровськ, 21 березня 2015 р. : у 5-х частинах. – Дніпропетровськ : ТОВ «Інновація», 2015. – Ч. 5. – С. 103–106.

16. Кукушкин Ю. С. Самоуправление крестьян России (XIX–начало XX века) / Ю. С. Кукушкин, Н. С. Тимофеев. – М. : изд-во МГУ, 2004. – 208 с.

17. Федоренко Г. М. Історія бережжя річки Локні Сумської області (від давніх часів до 1930 року) / Г. М. Федоренко. – Суми : [б. в.], 1965. – 185 с.

References

1. Zamkovy, P. V. (1985). History of “peasant republic” in Sumy. *Ukrainian Historical Journal*, 12, 87–94. (in Ukr.)
2. Miroschnikov, I. Y. (1985). Lyubotinska republic 1905 year. *Ukrainian Historical Journal*, 12, 94–97. (in Ukr.)
3. Ivanushenko, G. Yastrubinsky Republic: a view through the centuries. Available at : <http://history.sumynews.com/research/article/79-yastrubynskarespublikapohliadcherezstolittia.html> (in Ukr.)
4. Magas, V. O. (2008). “Peasant republic” in Sumy region during the First Russian Revolution (Intellectuals and Power: hromad.-watered. Sciences. Coll.), 11, 44–53 (in Ukr.)
5. Verkhovtseva, I. G. (2015). Estates self-government and the protest movement of the peasants in the Russian Empire in the early twentieth century: “peasant Republic” (Modern Challenges for social sciences in the context of globalization) *Lviv: Lvivska fundatsiya suspilnyh nauk*, 76–78 (in Ukr.)
6. Kudinov, D. (2011). Sumy peasant republic in domestic and foreign historiography. *Chasopis ukrainskoi Istorii (Journal of Ukrainian history)*, 21, 82–90. (in Ukr.)
7. Lytvyn V. (2005). *Ukrainian history*, 3(2). Kyiv: Publishing house “Alternatyvy” (in Ukr.)
8. Dubrovskiy, S. M. (1956). *The Peasant Movement in the Revolution of 1905 - 1907. Moscow (in Russ)*
9. Sentchakova, L. T. (1989). *The Peasant Movement in the Revolution of 1905 - 1907. Moscow (in Russ)*
10. Panchenko, P.P., Shmarchyk, V. A. (2000). *The Agrarain History of Ukraine*. Kyiv: Association “Znannya” (in Ukr.)
11. *History of Ukrainian SSR (1978)*, 8(4). Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.)
12. Verkhovtseva, I. G. (2014). *Peasant Self-Government in the Russian Empire in the conditions of the Revolution 1905 – 1907 years: Pryhovorny movement. Chornomorskiy Itopis: naukoviy zhurnal (Chronicle Black Sea)*, 10, 12–20 (in Ukr.)
13. Naumov, S. O. (2005). “Peasants all over Ukraine, unite!”, *Ukrainian party organizational work in the countryside (1905*

- 1907) *UkraYniskiy selyanin (Ukrainian peasant)*, 9, 132–138 (in Ukr.)
14. Shanin, T. (1997). *Revolution as a moment of truth. Russia 1905–1907 – 1917–1922*. Moscow: *Ves mir* (in Russ.)
15. Verkhovtseva, I. G. (2015). *Peasant government and “peace”: before the question of modernization of the agrarian system in the Russian Empire (second half of XIX – early XX century)*. 2015 5th *Ukrainian current social and humanitarian discourses*, 5(5), 103–106. Dnipro (Ukraine) (in Ukr.)
16. Kukushkin, Yu. S., Timofeyev, N. S. (2004). *Selfgovernment Russian peasants (XIX – early XX century)*. Moscow: MGU (in Russ.)
17. Fedorenko, G. M. (1965). *History of the Loknya river right coast in Sumy region (from ancient times to 1930)*. Sumy (Ukraine) (in Ukr.)

O. Gerasymenko

AN ATTEMPT TO CREATE «PEASANT REPUBLICS» IN SLOBOZHANSCHYNA DURING THE FIRST RUSSIAN REVOLUTION 1905 – 1907

First Russian Revolution 1905 - 1907 gg. gave a push to create and active work of peasant party and non-party organizations. In the summer of 1905 peasants for the first time put forward their program of social reforms and established an independent organization that does deal with the control of any political institution - the All-Russian Peasant Union. All-Russian Peasant Union, peasant councils, committees and commissions - are the examples of non-party organizations whose activities have demonstrated the possibility of new prospects for reorganization of the state and society.

According to incomplete statistics, only in Ukraine were more than 120 of his of townships and rural associations, numbering tens of thousands of people. In some regions of the Russian Empire union influence was so great that control certain territories belonged to its local committees. In autumn 1905, when the revolution reached its peak, formed the so-called «peasant republics» - informal administrative-territorial associations that have assumed the powers of localities in the limits of townships or counties. Historians today know three «peasant republics», formed in the territory of Sloboda Ukraine, Sumska, Yastrubynska and Lyubotynska.

The aim of this publication is, firstly, more fully present the results of previously conducted developments, add new information acquired after the previous development topics and thus try to show conditions under which «peasant republics» in Slobozhanschyna were created. Second, draw attention of modern researchers to this issue with the accumulated material, to investigate the existence of «peasant republics» in other provinces of Ukraine.

The uniqueness of the situation that has formed in Sloboda Ukraine in 1905 was that it called «dark» peasants who previously hoped exclusively for royal assistance in their troubles, suddenly turned into a well-cohesive revolutionary force that deprived the leadership power over them. All-Russian Peasant Union by its actions actually took over all power. On its initiative took place strikes, demonstrations, mobilized peasants, the students and workers to conduct outreach work, was set maximum prices for basic products, created new courts, the army stopped conscription, coated indemnities landlords. Meanwhile committee stopped felling, riots and other violent peasants acts, directing their energy in a peaceful way.

Although all the above-mentioned so-called «republics» were doomed to failure and brief existence, they have demonstrated the ability to eliminate the existing orders. At present remains unexplored question of the existence of similar «peasant republics» in other provinces of Ukraine, but this is another topic of scientific exploration.

Key words: peasantry, peasant movement, 1905–1907 Revolution, peasant republic.

УДК 94(47+57)(92); 32.019.5

В. Л. Калитвянська

здобувач кафедри археології та спеціальних галузей історичної науки Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

КОНЦЕПЦІЯ СЕЛЯНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ В. ДАНИЛОВА В КОНТЕКСТІ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОТРЯСІНЬ 1917– 1921 РР.

У статті на основі аналізу наукової літератури схарактеризовано внесок видатного історика в дискусію про селянську революцію та роботу над міжнародними проектами. З'ясовано розуміння істориком революційних подій 1917–1921 рр. Зроблено спробу проаналізувати деякі аспекти концепції селянської революції В. Данилова. Розкрито розуміння істориком значення ведення величезного масиву джерел з історії селянства першої половини ХХ ст. до наукового обігу. Доведено, що громадськість і світова наука отримали доступ до більшої частини з них завдяки зусиллям колективу вчених, які об'єдналися навколо видатного історика-аграрника.

Ключові слова: В. Данилов, концепція селянської революції, міжнародні проекти, аграрне питання, 1917–1921.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю ґрунтовного вивчення концепції В. Данилова в контексті головних віх вітчизняної історії поч. ХХ ст. Потреба в аналізі обраної проблематики аргументована винятковою цінністю поглядів видатного історика, дисидента на тогочасні аграрні перетворення.

Теоретичну основу статті становлять праці авторитетних вітчизняних і зарубіжних дослідників у галузі аграрної історії, досить нового напрямку у світовій науці другої половини ХХ ст. Першим ученим, наукові праці якого залучено до аналізу, є Віктор Петрович Данилов, автор п'яти великих монографій, трьохсот п'ятдесяти наукових статей, розділів у колективних працях, ініціатор, упорядник і редактор великої кількості публікацій, учасник та керівник загальносоюзних, загальноукраїнських і міжнародних симпозіумів, конференцій та проектів з аграрної й політичної історії Радянської Росії [1, 72]. Варті уваги й роботи таких фахівців з аграрної історії, як В. В. Кондрашин, Н. А. Івницький, М. А. Вілцан, І. Е. Зеленін, які працювали над міжнародними проектами під професійним керівництвом В. Данилова. Їхній науковий шлях розпочався ще в радянський час, а праці стали яскравим прикладом еволюції поглядів радянських істориків під впливом зовнішніх щодо науки факторів розвитку (суттєвих політичних змін у нашій країні) у 1990 – 2000-х рр.